

*Венгринюк М. І.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри філології та перекладу**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу**<https://orcid.org/0000-0002-4597-4250>**Ріба-Гринишин О. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри філології та перекладу**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу**<https://orcid.org/0000-0002-7579-0903>*

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Анотація. Стаття присвячена дослідженню методологічних засад сучасного мовознавства крізь призму міждисциплінарного підходу. Актуальність теми зумовлена необхідністю систематизувати наявні дослідницькі стратегії в умовах, коли лінгвістика дедалі активніше взаємодіє з когнітивною психологією, соціологією, культурологією, інформатикою та семіотикою. У статті схарактеризовано три рівні міждисциплінарної взаємодії – мультидисциплінарність, міждисциплінарність і трансдисциплінарність – та простежено формування дослідницьких методів на їхньому перетині: концептуального аналізу, дискурс-аналізу, корпусного аналізу і фреймово-метафоричного аналізу. Особливу увагу приділено когнітивній лінгвістиці як напрямку, що виник на перетині мовознавства, когнітивної психології та штучного інтелекту і радикально змінив розуміння семантики та граматики. Розглянуто психолінгвістику, соціолінгвістику та лінгвокультурологію як провідні міждисциплінарні напрями сучасної науки про мову. Проаналізовано вплив цифровізації на методологію лінгвістики. Встановлено, що корпусна лінгвістика, комп'ютерна лексикографія та цифрові гуманітарні науки (digital humanities) органічно увійшли до сучасного дослідницького арсеналу. Показано, що класичні методи мовознавства не зникають в умовах міждисциплінарного повороту, а збагачуються новими вимірами. Обгрунтовано, що сучасне мовознавство рухається до інтегративної науки про мову, яка синтезує біологічні, психологічні, соціальні, культурні та обчислювальні перспективи. Визначено ключові виклики міждисциплінарної методології: ризик розмивання предметної специфіки лінгвістики та необхідність ретельної методологічної рефлексії під час перенесення методів із суміжних дисциплін. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язані з вивченням мультимодальної комунікації, нових жанрів цифрового дискурсу та впливу великих мовних моделей на розуміння природи мовного знання.

Ключові слова: методологія лінгвістики, міждисциплінарність, когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, лінгвокультурологія, корпусна лінгвістика.

Постановка проблеми. Сучасне мовознавство переживає період глибоких методологічних трансформацій, зумовлених

розширенням меж традиційної лінгвістики та її інтеграцією з іншими науковими дисциплінами. Міждисциплінарний підхід стає не лише модним трендом, а необхідною умовою для комплексного розуміння природи мови як багатовимірного феномену, що функціонує на перетині біологічних, психологічних, соціальних і культурних процесів.

Історія лінгвістики демонструє послідовну зміну методологічних орієнтирів. Від порівняльно-історичного методу XIX століття через структуралізм середини XX століття до когнітивної революції останніх десятиліть кожна епоха привносила нові інструменти й перспективи дослідження мови. Проте саме в останні двадцять-тридцять років відбувся якісний стрибок у розумінні того, що мова не існує ізольовано від інших аспектів людської діяльності та свідомості.

Традиційна лінгвістика зосереджувалася переважно на внутрішній структурі мови, розглядаючи її як автономну систему знаків. Сучасна методологія відмовляється від такої ізоляції, визнаючи, що мова тісно переплетена з когнітивними процесами, соціальною взаємодією, культурними практиками та навіть біологічною еволюцією людини. Це усвідомлення привело до формування принципово нових дослідницьких стратегій, що поєднують методи різних наук.

Актуальність теми зумовлена необхідністю систематизувати наявні підходи й оцінити перспективи подальшого міждисциплінарного розвитку сучасної лінгвістики. Українська мовознавча наука не стоїть осторонь цих процесів: у роботах Ф. С. Бацевича [1], О. П. Воробйової [2], І. О. Голубовської [3], С. А. Жаботинської [4], М. П. Кочергана [5], К. І. Мізіна [6], О. П. Просяник [7], О. О. Селіванової [8], В. А. Широкова [9] та інших учених сформовано потужну теоретичну базу, що уможливує осмислення міждисциплінарної природи сучасного мовознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітність підходів, що склалися на початку XXI століття, спонукає дослідників до пошуку тих концептуальних інваріантів, які здатні об'єднати розрізнені напрями в цілісну наукову картину. Показово, що до цього питання вчені звертаються з принципово різних дослідницьких позицій, що саме по собі є свідченням продуктивного переосмислення методологічних підстав лінгвістичної науки.

Одну з найбільш концептуально розроблених відповідей на ці виклики пропонують В. А. Широков та А. А. Лучик у статті “Парадигмальні засади лінгвістики першої половини XXI століття” [9]. Автори обстоюють визначення сучасної лінгвістичної парадигми як еволюційно-інформаційно-феноменологічної, виходячи з переконання, що нова цивілізаційна і соціотехнічна реальність докорінно змінила роль мовознавчої науки. Трансдисциплінарний характер сучасного наукового пізнання, стрімке зростання інформаційних потоків і технологічний статус мови у мережецентричному світі змушують лінгвістику виходити за межі власне гуманітарності та вписуватися в загальнонаукову методологію. Тріада “еволюція – інформація – феноменологія” зближує методологію мовознавства з природничими й технологічними науками. Важливо, що ця концепція не є суто теоретичною конструкцією: вона виростає з десятиліть практичної роботи зі створення лексикографічних систем і лінгвістичних корпусів, тобто ґрунтується на реальному досвіді опрацювання надвеликих масивів лінгвістичних даних.

Якщо В. А. Широков та А. А. Лучик пропонують переосмислення парадигми “ззовні”, через призму інформаційно-технологічних викликів, то І. О. Голубовська у праці “Проблема методології лінгвістичних досліджень у міждисциплінарному висвітленні” порушує питання методологічної кризи мовознавства радше “зсередини” гуманітарного дискурсу [3]. Авторка здійснює детальний огляд наукових концепцій і доходить висновку про методологічну еkleктичність сучасної ситуації в мовознавстві. Не заперечуючи домінування антропологічної мегапарадигми з її когнітивною лінгвістикою, лінгвокультурологією та дискурсологією, І. О. Голубовська висловлює переконання, що наступним щаблем розвитку може стати теoантропокоsmічна парадигма, методологічним підґрунтям якої є синергетика. Ця парадигма передбачає вивчення мови у максимально широкому контексті взаємодії людини, космосу й абсолюту.

Проблема методологічного самовизначення мовознавства набуває суто аналітичного виміру у праці О. П. Просяник “Лінгвістика: наука – дидактика – філософія мови – методологія (дискурсивно-комунікативний аспект проблеми)” [7]. Авторка ставить питання, яке часто залишається нерerefлексованим: де пролягають межі між лінгвістичною наукою як такою, лінгводидактикою, філософією мови та лінгвістичною методологією? Відповідь будується на прагмафункціональній основі: відмінність між цими формами інтелектуальної діяльності визначається передусім їхньою прагматикою і способом соціалізації інформації. Методологія при цьому розглядається як перехідний тип інтелектуальної діяльності, що поєднує суб’єктно-прагматичний характер філософії науки з об’єктно-аргументаційним характером власне науки. О. П. Просяник слушно акцентує, що для мовознавства методологічна рефлексія є особливо критичною, і саме Ф. де Соссюр першим явно пов’язав лінгвістичне дослідження із методологічною позицією дослідника.

Зіставлення розглянутих праць виявляє кілька спільних методологічних тенденцій. По-перше, дослідники констатують недостатність попередніх парадигм і необхідність їх розширення чи переосмислення. По-друге, простежується спільне прагнення вписати лінгвістику в ширший міждисциплінарний контекст. По-третє, питання методології розглядається не як

технічне, а як принципово змістове: вибір методологічної позиції визначає онтологічний статус об’єкта дослідження і, зрештою, саму природу лінгвістичного знання.

Формування мети статті. Мета статті – з’ясувати сутність і рівні міждисциплінарності як принципу наукового пізнання, розкрити ключові форми взаємодії мовознавства із суміжними науками і на цій основі визначити методи, що сформувалися на перетині дисциплін та збагатили сучасний лінгвістичний інструментарій.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: 1) розглянути ключові форми міждисциплінарності в лінгвістиці; 2) визначити методи, що виникли на перетині лінгвістики з іншими науками; 3) проаналізувати вплив цифровізації та великих мовних моделей на методологію сучасної лінгвістики.

У роботі використано описовий, узагальнювальний методи, а також метод наукової рефлексії.

Виклад основного матеріалу. Міждисциплінарність як принцип наукового пізнання передбачає свідому взаємодію двох або більше дисциплін для розв’язання спільних дослідницьких проблем. У наукознавстві розрізняють кілька рівнів такої взаємодії: мультидисциплінарність (паралельне використання методів різних дисциплін без їх синтезу), міждисциплінарність (органічне поєднання методів та понятійного апарату) та трансдисциплінарність (формування принципово нових теоретичних моделей, що виходять за межі всіх залучених дисциплін).

Когнітивна лінгвістика стала одним із найвпливовіших міждисциплінарних напрямів, що виникли на перетині мовознавства, когнітивної психології та штучного інтелекту. Її базові принципи суттєво змінили розуміння семантики та граматики. Когнітивна лінгвістика виходить із постулату про тісний зв’язок мовних структур із загальними когнітивними механізмами людини. Мова розглядається не як абстрактна система правил, а як відображення того, у який спосіб люди концептуалізують світ, категоризують досвід і структурують знання. Так, С. А. Жаботинська розробила методику укладання навчального комбінаторного словника-тезауруса, що ґрунтується на когнітивно-лінгвістичних принципах мережевого моделювання. Дослідниця пропонує чотириетапний алгоритм укладання тезауруса: формування концептуальної онтології теми, упорядкування словосполучень відповідно до структури мережі концепту, формування блоків однорідних словосполучень у фразовому сеті, а також укладання словникових статей [4].

Не менш важливим виміром міждисциплінарності є взаємодія мовознавства з психологією. Психолінгвістика досліджує психічні механізми породження і сприйняття мовлення, взаємозв’язок мови з мисленням, пам’яттю, особистістю. Цей напрям виник на межі загального мовознавства й психології й до сьогодні зберігає міждисциплінарний характер. Методологія цієї дисципліни поєднує експериментальні методи психології з теоретичними концепціями лінгвістики. Дослідження швидкості обробки слів, механізмів пам’яті під час розуміння складних синтаксичних конструкцій, стратегій вирішення лексичної неоднозначності збагачують наше розуміння того, як мова функціонує в режимі реального часу. Вивчення того, як діти засвоюють фонологію, морфологію, синтаксис і семантику рідної мови, дає ключі до розуміння універсальних принципів організації мовної здатності. Дискусії між прихильниками теo-

рії вродженої граматики та прихильниками соціокогнітивних моделей стимулюють розроблення нових експериментальних парадигм і теоретичних моделей.

Якщо психолінгвістика зосереджується на внутрішніх механізмах мовленнєвої діяльності, то інший вектор міждисциплінарності спрямовано назовні – до суспільного контексту функціонування мови. Соціолінгвістика вивчає функціонування мови в суспільстві, зокрема її соціальну диференціацію, мовну політику, мовну ідеологію та мовну поведінку соціальних груп. Для сучасної України ця дисципліна набула особливого значення в контексті мовної ситуації та суспільних дискусій про мовну ідентичність.

Соціолінгвістичний підхід наголошує на тому, що мова завжди функціонує в соціальному контексті і не може бути адекватно зрозуміла поза її соціальними вимірами. Методологія соціолінгвістики запозичує інструменти соціології, включаючи анкетування, інтерв'ювання, спостереження, статистичний аналіз соціальних змінних. Дослідження мовної варіативності, діалектів, соціолектів, гендерних особливостей мовлення, мовної політики та планування розкривають складні зв'язки між мовою та соціальною структурою суспільства.

Поряд із соціальним виміром мови не менш суттєвим є її зв'язок із культурою народу-носія. Лінгвокультурологія – один із найдинамічніших міждисциплінарних напрямів, що постав на перетині мовознавства та культурології. Її предметом є взаємодія мови й культури, відображення культурних смислів у мовних одиницях – концептах, символах, прецедентних феноменах, паремійному фонді.

Варто зауважити, що класичні методи мовознавства не зникають в умовах міждисциплінарного повороту, а трансформуються, набуваючи нових вимірів. Зіставний метод, наприклад, збагачується лінгвокультурологічним підходом: зіставляються не лише структурні особливості мов, а й концептуальні системи та культурні моделі [5]. Описовий метод у когнітивній лінгвістиці набуває якісно нового виміру: опис мовних одиниць здійснюється не тільки на рівні форми та значення, а й на рівні ментальних структур, фреймів, концептуальних метафор. Це дозволяє поглибити розуміння семантики та відкриває нові можливості для лексикографічної практики. А. А. Лущик слушно зауважує, що "... українське загальне мовознавство вже не ізольоване, воно входить у діалог із міжнародними теоріями, адаптує структуралізм, когнітивізм, соціолінгвістику і водночас зберігає власну ідентичність. Попереду розвиток сучасної вітчизняної методології, занурення у цифрові корпуси, інтеграція з ІТ, нові моделі мовної особистості і нові автоматизовані словники" [10, с. 40].

Серед методів, що виникли або набули поширення завдяк міждисциплінарній взаємодії, особливе місце посідають такі:

- концептуальний аналіз – спрямований на виявлення структури концепту – ментальної одиниці, що поєднує поняттєвий, образний та ціннісний складники;
- дискурс-аналіз – метод, що сформувався на стику лінгвістики, соціології та філософії;
- корпусний аналіз – уможливує вивчення мовних явищ на масивах текстів за допомогою комп'ютерних технологій;
- фреймовий і концептуально-метафоричний аналіз – широко застосовується у вітчизняній семантиці та лінгвокультурології для дослідження мовної концептуалізації дійсності.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій відкрив новий вимір міждисциплінарності – взаємодію лінгвістики

та комп'ютерних наук. Корпусна лінгвістика, комп'ютерна лексикографія, автоматична обробка природної мови стали повноправними компонентами сучасного методологічного арсеналу.

В умовах розвитку великих мовних моделей (LLM) і генеративного штучного інтелекту перед мовознавством постають принципово нові дослідницькі питання: яка природа "розуміння" мови комп'ютером? Чи відтворює штучний інтелект концептуальні структури, аналогічні до людських? Ці питання уможливають новий виток міждисциплінарного синтезу, що пролягає між лінгвістикою, когнітивістикою та інформатикою.

Мова в умовах цифрового суспільства зазнає суттєвих трансформацій: виникають нові жанри (пост, твіт, мем), нові форми дискурсу (мережевий, гібридний, полікодовий), нові механізми мовного впливу (алгоритмічна фільтрація, вірусний контент). Усе це формує запит на нові міждисциплінарні методи. Так, дискурс-аналіз соціальних мереж, вивчення нових жанрів онлайн-комунікації, аналіз емодзі та інших паралінгвістичних засобів потребують інтегративної методології, що об'єднує класичну лінгвістику з медіазнавством і соціологією інтернету.

Утім, трансформація комунікативного простору в цифрову епоху не вичерпується появою нових вербальних жанрів. Паралельно з ними інтенсивно розвиваються невербальні та полімодальні форми взаємодії, що спонукає мовознавство суттєво розширити свій предметний горизонт. Так, сучасне мовознавство виходить за межі традиційного фокусу на вербальному мовленні і бере до уваги мультимодальні аспекти комунікації. Жести, міміка, просодія та інтонація розглядаються вже не як другорядний супровід до слів, а як рівноправні складники єдиного знакового цілого – невід'ємна частина процесу смислопородження. У цьому сенсі мультимодальна лінгвістика не тільки доповнює традиційний аналіз тексту, а принципово переосмислює саме поняття "мовленнєвого акту", включаючи до нього увесь комплекс семіотичних ресурсів, що залучаються комунікантами. Методологія мультимодального аналізу поєднує інструменти семіотики, теорії комунікації, кінесики та проксемики, запозичуючи при цьому аналітичні процедури з невербальної психології та соціальної антропології.

Як бачимо, сучасне мовознавство рухається до інтегративної науки про мову, що синтезує біологічні, психологічні, соціальні, культурні та обчислювальні перспективи. Ця інтеграція не означає розчинення лінгвістики в суміжних дисциплінах, а навпаки, дозволяє поглибити розуміння специфіки мови як унікального людського феномену, що не може бути редукований до жодного окремого виміру, але проявляється в їхній складній взаємодії. Міждисциплінарна методологія стає не лише одним із можливих підходів, а необхідною умовою адекватного дослідження мови в усій багатоманітності та складності.

Варто також зауважити, що поряд із безсумнівними здобутками міждисциплінарна методологія стикається з низкою проблем. По-перше, розмивання меж між дисциплінами загрожує втратою предметної специфіки мовознавства. По-друге, перенесення методів із суміжних наук нерідко відбувається без належної методологічної рефлексії, що знижує строгість результатів. Інакше кажучи, інтеграція різних методологічних традицій, кожна з яких має власні стандарти строгості, термінологію, потребує значних зусиль із гармонізації підходів. Дослідникам необхідно володіти компетенціями в кількох дисциплінах, що вимагає принципово нової організації наукової освіти та дослідницької роботи.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що сучасне мовознавство є за своєю природою міждисциплінарною наукою. Інтеграція лінгвістики з когнітивістикою, психологією, соціологією, культурологією та комп'ютерними науками сприяє розширенню предметного поля мовознавства й формуванню нових дослідницьких стратегій. Ці вектори не конкурують між собою, а взаємодоповнюються, формуючи цілісну поліпарадигмальну методологію.

Окремої уваги заслуговує питання методологічної рефлексії в умовах міждисциплінарного повороту. Збагачення лінгвістики методами суміжних наук є продуктивним лише тоді, коли дослідник чітко усвідомлює епістемологічні засади запозиченого інструментарію та його обмеження. Перенесення методів без такої рефлексії загрожує розмиванням предметної специфіки мовознавства і продукуванням результатів, що позбавлені власне лінгвістичного змісту. Тому розвиток міждисциплінарної методології невіддільний від поглиблення метанаукового дискурсу в самій лінгвістиці.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні цілісної інтегративної моделі методології мовознавства, що поєднуватиме гуманітарні, когнітивні й цифрові підходи, а також у поглибленні аналізу мовних процесів у цифровому та мультимодальному комунікативному просторі.

Література:

1. Бачевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
2. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи. *Вісник Харківського нац. у-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2004. Вип. № 635. С. 18–22.
3. Голубовська І. О. Проблема методології лінгвістичних досліджень у міждисциплінарному висвітленні. *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6. С. 67–75.
4. Жаботинська С. А. Семантика лінгвальних мереж у навчальному комбінаторному тезаурусі. *Філологічні студії*. 2019. Вип. 13. С. 17–27. DOI 10.28925/2311-2425.2019.13.3
5. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ : Академія, 2006. 424 с.
6. Мізін К. І. Точки дотику культурної лінгвістики і лінгвокультурології: теоретичні підвалини та методологічний інструментарій. *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства: тенденції та міждисциплінарна методологія*: колективна монографія / гол. ред. К. І. Мізін. Переяслав-Хмельницький, Кременчук : П. П. Щербатих О. В., 2019. С. 71–84.
7. Просяник О. Лінгвістика: наука – дидактика – філософія мови – методологія (дискурсивно-комунікативний аспект проблеми). *Studia methodologica*. 2020. № 50. С. 13–22. DOI 10.25128/2304-1222.20.50.02
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
9. Широков В. А., Лучик А. А. Парадигмальні засади лінгвістики першої половини ХХІ століття. *Мовознавство*. 2021. № 5. С. 3–16. DOI 10.33190/0027-2833-320-2021-5-001
10. Лучик А. А. Розвиток вітчизняного мовознавства в українських університетських центрах: від традиції до інновації. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2025. Вип. 63. С. 24–43. DOI 10.34142/23127546.2025.63.02

Venhryniuk M., Riba-Grynshyn O. Methodology of modern linguistics: an interdisciplinary approach

Summary. The article examines the methodological foundations of contemporary linguistics through the prism of an interdisciplinary approach. The relevance of the topic is determined by the need to systematise existing research strategies at a time when linguistics increasingly interacts with cognitive psychology, sociology, cultural studies, computer science, and semiotics. The article characterises three levels of interdisciplinary interaction – multidisciplinary, interdisciplinarity, and transdisciplinarity – and traces the formation of research methods at their intersection: conceptual analysis, discourse analysis, corpus analysis, and frame-metaphorical analysis. Special attention is given to cognitive linguistics as a direction that emerged at the crossroads of linguistics, cognitive psychology, and artificial intelligence, radically transforming the understanding of semantics and grammar. Psycholinguistics, sociolinguistics, and linguoculturology are examined as leading interdisciplinary directions of contemporary language science. The influence of digitalisation on linguistic methodology is analysed: corpus linguistics, computational lexicography, and digital humanities have become integral components of the modern research arsenal. It is demonstrated that classical methods of linguistics do not disappear in the context of the interdisciplinary turn but acquire new dimensions: the descriptive method gains a cognitive dimension, the comparative method gains a linguocultural one. The article substantiates that contemporary linguistics is moving towards an integrative science of language that synthesises biological, psychological, social, cultural, and computational perspectives. Key challenges of interdisciplinary methodology are identified: the risk of eroding the disciplinary specificity of linguistics and the necessity of careful methodological reflection when transferring methods from adjacent fields. Prospects for further research related to the study of multimodal communication, new genres of digital discourse, and the impact of large language models on the understanding of the nature of linguistic knowledge are outlined.

Key words: linguistic methodology, interdisciplinarity, cognitive linguistics, psycholinguistics, sociolinguistics, linguoculturology, corpus linguistics.

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.04.2026